

בית הדין הרבני הגדול בירושלים

ערעור תשכ"ח/26

בפני כב' הדיינים:

הרב יוסף-שלום אלישיב

הרב סלמאן-חוגי עבודי

הרב שאול ישראלי

המערערים:

1. חנוך לנגר

2. מרים לנגר

ב"כ עו"ד מודעי

נגד

הנהלת בתי דין רבניים

פסק דין

יוסף-שלום אלישיב:

בכ"ח חשון תשט"ז הוציא בית הדין האזורי בתל-אביב, תיק מס' 2388/טו, החלטה דלהלן:

"להודיע למחלקת הנשואין שהילדים חנוך ומרים בניה של המבקשת ... ופסולים לבוא לקהל, הואיל ובזמן שנולדו היתה עוד נשואה לאברהם בן אברהם בורקובסקי הגר, ולפי דברי בורקובסקי הנ"ל הילדים חנוך ומרים אינם שלו, וגם המבקשת מודה בזה."

פסק דין נוסף ביתן בנדון בדיון החוזר שהתקיים בפני בית הדין האזורי בפתח תקוה ביום ה' חשון תשכ"ח:
תיק מס' 2193/כו, בו נאמר:

"אחרי שמיעת הטענות והעדויות והעיון בדבר אין ביה"ד מוצא שאפשר לשנות את ההחלטה שניתנה ע"י
ביה"ד הרבני בת"א ביום כ"ח חשון תשט"ז שלפיו המבקשים חנוך ומרים לנגר אסורים לבוא בקהל."

אחרי מעשה בית דין כנ"ל הובא הדבר להכרעתנו בצורת הגשת ערעור - על פסיד הנ"ל - ע"י המבקשים.
בערעור הם מבקשים לבטל את פסקי הדין שיצאו בנדון, ולהתיר להם לבוא בקהל.

והנה גופא דעובדא - לפי החומר שבפנינו.

בכ"ח מנ"א ה'תש"א הוגשה לביה"ד בת"א בקשה משותפת לסדור גט ע"י אברהם וחיה בורקובסקי. בשאלון
לסדור הגט כתוב: "השם הפרטי של הבעל: אברהם הגר. מקום הנשואין: פולניה. הזמן: ל' כסלו ה'תרפ"ו.
להם שני ילדים: יצחק בן 25 נשוי, יהודה בן 16 גר אצל האב. שניהם נמצאים בארץ 18 שנה. סיבת הגרושין:
האשה יושבת כבר עם איש אחר".

צורף לבקשה הנ"ל אישור בחתימת שני עדים "המעידים שהם מכירים את הזוג הנ"ל באופן אישי בשמם
ובתור איש ואשה."

בכ"ג אלול ה'תשי"א הופיע הזוג הנ"ל בביה"ד.

"האשה: אני כבר חיה עם אחר, כשבע שנים יחד אני גרה אתו יחד בחדר אחד כל הזמן. שמו אוטו לנגר,
ברחוב ר"ת בת"א. הבעל: אני גר, התגיירתי בוורשא לפני החתונה ואחרי זה התחתנתי איתה. אני יודע שהיא
חיה כבר עם אחר. התגיירתי בבית-דין כדת והתחתנתי אצל רב.

החלטה.

לסדר גט לצדדים מיד ללא דיחוי והאשה חוה ... אסורה אחרי הגט להתחתן עם אוטו לנגר וכן תהי' אסורה
לחזור ולהתחתן אחרי הגט עם בעלה אברהם בורקובסקי."

סודר גט ביניהם בכ"ג אלול ה'תשי"א, ובגט כתוב "אנא אברהם הגר."

אברהם בורקובסקי הנ"ל התחתן שנית - בלשכת הרבנות בת"א - עם אשה יהודיה (רוזה שכנר) בי"א כסלו
תשי"ב.

בי"ב אדר תשט"ו הוגשה בקשה לביה"ד בתל-אביב ע"י חוה הנ"ל לתת לה היתר נשואין, היות ובעלה הקודם,
אברהם בורקובסקי, היה גר, ולא רצה לגרש אותה, והואיל והיה גר וחזר לסורו, אמרו לה שאיננה צריכה
ממנו גט, ובשנת 1943 (בעודנה נשואה לאברהם הנ"ל) התחתנה אצל הרב בגבעתיים עם אוטו לנגר, והעלימה
מהרב בגבעתיים שהיא אשת איש. יש לה שני ילדים מלנגר: חנוך נולד ב- 1945 ומרים ב- 1947. אוטו לנגר
מת ועל כן היא מבקשת היתר נשואין.

בית הדין הזמין את אברהם בורקובסקי והוא אישר את דבריה: "הילדים הללו - חנוך ומרים - הם לא שלי. הם
נולדו לפני הגט. באותן השנים שהמבקשת הרתה משני הילדים וילדה אותם לא הייתי אתה."

בהתאם להאמור הוציא ביה"ד ההחלטה האמורה לעיל שהם פסולים לבוא בקהל.

ב-תשכ"ו הוחזר הענין לביה"ד בפתח תקוה לדיון חוזר, בטענה שההחלטה אשר הוחלט ב-כ"ח חשוון תשט"ז, לפסול אותם לבוא בקהל, ניתנה מבלי שהובאו בפני ביה"ד העובדות והראיות שהיה בהן בכדי ללבן את הנדון.

ביה"ד שמע את אם המבקשים, ואת גירסתה על גיור של בעלה הקודם. לדבריה אחרי שהם חיו יחד כבעל ואשה, - הציע בעלה לשעבר - שהוא מוכן להתגייר, אבא שלה שהי' יהודי דתי מאד נסע אתו לוורשה לגיורו, נכנס לביה"ח ועשו לו ברית מילה. לא ידוע לה אם הלך למקוה. אח"כ נסעו בחזרה לליקובה. אביה הזמין כמה אנשים, כשנים ושלושה אנשים ומנין לא היה, וקידש אותה בפניהם. לא עשו אח"כ שבע ברכות (יש לציין שבזמן שהופיעו בביה"ד בת"א לסידור גט ובעלה אמר בנוכחותה שהם התחתנו אצל רב, לא הגיבה האשה ע"ז כלל. גרו אח"כ אצל הוריה, לא היה מעיז להדליק בשבת, אך לדבריה הי' צוחק מכל המצוות, בעלה הי' נוכח בברית מילה כשנולד להם הבן, כשאביה נסע לארץ התחיל לאכול חזיר ולהדליק בשבת. כשבאו לארץ גרו בבית אביה".

בעלה הנ"ל אחרי שגירש אותה התחתן ברבנות עם אשה אחרת. האשה ההיא סיפרה לה שהוא הולך לכנסיה של נוצרים.

ביה"ד הזמין גם את אברהם בורקובסקי. לדבריו התחתן עם חוה הנ"ל אצל הרב מלוקובה והוא סידר להם חו"ק.

"התגיירתי בוורשה בערך לפני 3 שנה. הייתי ברבנות ורשה לפני הגירות והם דיברו אתי בקשר לגיור. הלכתי למקוה והיו נוכחים רבנים. המוהל פרנס מל אותי בבית, הי' שם רופא כירורג כדי להרדים אותי בשעת המילה."

אח"כ אמר שאיננו זוכר אם הי' עוד אנשים בשעת המילה.

"ש. קבלת עליך את היהדות בכנות?"

ת. בטח, שמרתי דיני יהדות, שמרתי את השבת. אם לא הייתי מתנהג כיהודי לא הייתי בא ארצה. כל יום הלכתי להתפלל לביה"כ"נ והייתי מניח תפילין נשארתי בפולין כ- 9-10 שנים. כאן בארץ אני ג"כ שומר שבת ואני הולך להתפלל בשבת בביה"כ"נ. בפולין גרנו יחד עם הורי אשתי.

כשנה לפני שהתגיירתי התחתננו אצל הכנסיה. אינני זוכר מתי הי' המילה אם לפני המקוה או אח"כ. הייתי פעמיים במקוה. למדתי להתפלל בסידור, ידעתי לקרות עברית ולמדתי גם לעשות קידוש. יש לי שתי מערכות כלים בשריים וחלביים. אני קונה בשר באטליז כשר.

ש. מתי מתפללים?

ת. בשחרית מנחה מעריב.

ש. מתי ואיך מניחים תפילין?

ת. בבוקר ובימות החול. על יד שמאל.

ש. כמה פעמים אתה כורך את הרצועות על היד?

אין תשובה.

ש. איך מניחים תפילין?

ת. קודם של ראש ואח"כ על היד.

ש. אתה יודע את ההמשך לשמע ישראל?

ת. ד' אלוק' מלך העולם".

נתקבלו בביה"ד עדים.

העד יעקב-אהרן קופרברג מעיד:

"אני מכיר את בולק, קראו לו גם אברהם בורקובסקי, בערך שש שנים. הוא סנדלר בת"א ברח' התבור. שמעתי שפעם הי' נוצרי והתגייר. אני יודע שהוא לא עובד בשבת וביום ראשון הוא כן עובד. לא ראיתי אותו אף פעם ללכת להתפלל. הוא הולך בכסוי ראש. הייתי אצלו בפסח וראיתי מצה, לחם לא ראיתי אז אצלו."

הופיע יוסף מרינגר:

"גרתי בחדר אצלו בין השנים 58-59."

ש. איזה מטבח מתנהל אצלו?

ת. איני יודע. הוא מעשן בשבת, אוכלים בביתו חזיר הוא מקובל כקתולי, אשתי היא קתולית ואני מלווה אותה עד הכנסיה וראיתי אותו נכנס שם."

בורקובסקי:

"זה הכל שקר, שיישבע על כך. הוא רב אתי ולכך הוא שונא שלי."

העיד ארי' שטיינברג:

"אני מכיר את בולק כ- 15-16 שנה לא בתור יהודי, אני יודע שהוא גוי, כך הוא בעצמו אמר לי שהוא לא יהודי."

ש. מה ראית עליו שהוא גוי?

ת. בביתו מתנהל בית טרף, הוא הי' מכבד אותי בחזיר.

ש. ואתה היית אוכל אצלו את החזיר?

ת. כן. אשתו סיפרה לי שבעלה נכנס לכנסיה הרוסית. פעם נכנסתי אליו ביוהכ"פ לפני חמש שנים ואכלנו ביחד עם בנו טריפות. פעם ראיתי אותו בבית הקברות הנוצרי והוא הצטלב שם."

אברהם בורקובסקי: הכל שקר. איני אוכל חזיר. לא הצגתי עצמי לפניו כגוי, רק כיהודי. לא הלכתי בארץ אף פעם לכנסיה. אני הולך כל שבת לביהכ"ס.

הופיע מר גינזבורג, אחי אם המבקשים. הוא מוסר:

"שמעתי אני שאבי נסע עם בעל אחותי לוורשה לגייר אותו. אבי לא היה מרשה להכניס לביתו אדם שאיננו יהודי. כל זמן שאבינו הי חי, מר בורקובסקי התנהג די בסדר. היו תקופות שהוא אפילו הלך להתפלל, ביוהכ"פ הי' הולך עם אבי לביהכ"נ. אבי נפטר בשנת 1942. לא שמעתי שהוא גוי, שמעתי דבר זה רק בזמן האחרון מאחותי."

ביה"ד שמע גם את בנו של בורקובסקי. לדבריו הוא למד בבית ספר דתי בתל-אביב, בביה"ס תחכמוני משנת 34-41. שמר על השבת. אביו בא להתעניין עליו בביה"ס. בסביבה הי' גם ביה"ס אחר, ביה"ס אליאנס. אבי אמו, יוסף גינזבורג, היה אדם דתי מאד. גרו אצלו בבית, אביו הי' הולך לביהכ"נ, לא שמעתי ספיקות שיחזיקו אותו ללא יהודי."

אם-המבקשים מאשרת כי בעלה אברהם בורקובסקי השתתף בהגיגת בר-מצוה של בנם הבכור.

ומעתה נחזי אנו. הנה ז"פ במקרה והי' מתברר שא' בורקובסקי הנ"ל התנהג בדרכי היהודים, כי אז דינו כיהודי לכל דבריו. ורק לגבי לישא אשה, אין משיאין משום מעלת יוחסין. כמבואר ברמב"ם פ"ג מהא"ב ה"ט: "גירות שראינה נוהגת בדרכי ישראל תמיד, כגון שתטבול לנדתה ותפריש תרומה מעיסתה וכיוצ"ב, וכן גר שנוהג בדרכי ישראל שטובל לקריו ועושה כל המצוות, הרי אלו בחזקת גרי צדק."

זה גם באופן שהוחזקו פעם לגוים, כדמסיק שם הרמב"ם: "ואעפ"כ אם באו להתערב בישראל, אין משיאין אותם עד שיביאו עדים או עד שיטבלו בפנינו, הואיל והוחזקו עכו"ם". וכ"ה בשו"ע יו"ד סי' רס"ח ס"י: "כותי או כותית שבא ואמר נתגיירתי בבית דינו של פלוני כראוי, אינו נאמן לבוא בקהל עד שיביא עדים. ואם ראינום נוהגין בדרכי ישראל ועושים כל המצות, הרי אלו בחזקת גרי צדק."

ואין צורך שיאמר נתגיירתי בב"ד פלוני, וכדמסיק הגר"ח מוולוז'ין בשו"ת חוט המשולש סי' ה' עפ"מ"ש הרמ"ה (הו"ד בר"י נתיב כ"ג ח"ד, וכן הביאו הב"י ביו"ד סי' רס"ח) "הא דאמר' שצריך ראייה שנתגייר בפני בית-דין דוקא דלא אתחזק, אבל אתחזק לא בעי ראייה אלא די בחזקה."

ואם כי הגר"ח ז"ל מפרש דעת השו"ע דלא מהני מוחזק במצות אלא באומר נתגיירתי בב"ד של פלוני. אבל להלכה הכריע כהרמ"ה: "וכן בדין דמ"ש מכל החזקות דסוקלין ושורפין עליהן - ולכן בהחזק בגירות לא בעינן ראייה כלל". ובחזו"א יו"ד הלכות גרים סי' קנ"ח תמה על הגר"ח ז"ל על מה שהשיא את כוונת השו"ע לכוונה אחרת, דאם הוא בחזקת הנהגה אמירה למה לי, ונתגיירנו סתם למה לא סגי ומנ"ל לחדש כזה שלא נזכר בגמ'."

עכ"פ להלכה נקטינן דהתנהגות בדרכי היהדות סגי גם בלא אמירה "נתגיירתי בב"ד פלוני", והטעם הוא מכיון שהתמיד להתנהג בדרכי היהדות חזקה עליו שהתגייר [ואף שהגירות לא מיקרי בידו, משום דמי יימר דמזדקקו

לי' תלתא כדאיתא בקידושין ס"ב, נהי דגר לאו בידו הוה לגבי דשלב"ל, כבידו לתלוש פירות מחוברים שהנו תלוי בדעת אחרים, מ"מ האפשרות קיימת].

ויל"ע במ"ש הרמב"ם "ראינה נוהגת בדרכי ישראל, כגון שתטבול לנדתה ומפריש תרומה מעיסתה, וכן גר טובל לקריו ועושה כל המצות, במה הא מתחזק אם בכולהו או בחדא מהן". והנה המקור

לדברי הרמב"ם הוא ממ"ש בגמ' "מי לא טבלה לנדתה מי לא טבל לקריו", כמ"ש הראשונים וא"כ משמע דבחדא סגי. [אלא דבשו"ת משיב דבר ח"ד סי' פ"א כתב שלדעתו ז"ל המקור לדברי הרמב"ם הוא מגוף הברייתא (דמ"ו ע"ב): "מי שבא ואמר גר אני יכול תקבלנו? ת"ל "אתך" - במוחזק לך". ולשון "במוחזק לך" משמעו במה שהוא אתך ואתה רואה אותו נוהג בישראל, הרי הוא מוחזק לך שכן הוא". אכן ממה שנקט הרמב"ם כגון "שתטבול לנדתה" ו"טובל לקריו" נראה כדעת הראשונים דהמקור הוא ממ"ש בגמ' מי לא טבלה כו'].

ומ"ש הה"מ שם: "מי לא טבלת - היכי אפשר לחוש שלא נתגיירו כראוי והרי הם נוהגים בכל המצות כישראלים גמורים וטובלים מטומאתן וטבילה דנקט לאו דוקא", י"ל דאין כוונתו לומר שכל עוד לא נוכחו לדעת שהוא מקיים כל תרי"ג מצות שבתורה אין להעמידו בחזקת גר, אלא אם ראינוהו מקיים ולא ראינוהו מזלזל במצות, הרי יש להניח דבודאי התגייר כדין.

וכ"נ ממ"ש המאירי יבמות מ"ה, זל"ש: "ומאחר שראינו את אביו טובל לקריו או את אמו טובלת לנדתה, מחזיקים אותו שכבר נתגיירו בפני ג', ולדעת זה הוא הדין בשאר הנהגות ומתוך כך נ"ל שכ' גדולי המחברים גיורת שראינה נוהגת בדרכי ישראל כגון טובלת לנדתה ומפרשת תרומה ומעשרותיה וכיוצ"ב וכן גר ... שטובל לקריו ועושה המצות הרי אלו בחזקת ג"צ".

ונראה עוד, בהא דנוהג בדרכי ישראל אין בזה כללים קבועים. ויש לשקול כל דבר לפי הענין והזמן. ומלפנים בישראל כשראינותו טובל לקריו וכיוצ"ב, ויחד עם זה הוא עובר על אחת ממצות ד' אשר לא תעשה: גם אם זה דבר מדברי סופרים, נ"פ שזה היה מהוה ריעותא בחזקה (אם לא כשיש לתלות בחסרון ידיעה). אך בזמנינו יש לדון שהתנהגות בדרכי היהדות שעל ידה נקבעת הגרות, לובשת קצת צורה אחרת. ואם ראינוהו מתנהג כדרך שהיהודים - אשר הוא שוכן בתוכם - מתנהגים, כגון שהוא מבקר בביהכ"נ בשבתות ויו"ט, לוקח באטליז כשר, לא עובד בשבת, וכיוצ"ב, י"ל דעי"ז מחזיקים אותו לגר, גם כשעובר על דבר מדברי סופרים.

והנה לפי האמור א' בורקובסקי הוא תושב תל-אביב עשרות בשנים. לדבריו היה מבקר בביהכ"נ בשבתות והיה מוכר כיהודי, ולא הופיעו בביה"ד אלא שני עדים - שאחד נשוי נכרית. והשני מעיד בפני ביה"ד שהוא בעצמו אכל חזיר וטרף ביוהכ"פ, והם אשר באו לקבוע כי בורקובסקי לא היה מוכר ביהודי. ואטו עליהם ניתו ונסמוך לבטל מעשה בית-דין הנ"ל (וגם בזה שתתחתן בלשכת הרבנות עם אשה יהודיה הוחזק לכאורה בביה"ד כיהודי), כל עוד והדבר לא יתברר עפ"י עדים נאמנים והוכחות חותכות על מעמדו האישי של א' בורקובסקי על התנהגותו, ואיך הוא מוכר לאנשי הסביבה, הרי אין בידו להכריע בנדון.

גם לא מצאנו רמז בחומר שבנדון איך הוא רשום בתעודת הזהות שלו: ומה היה כתוב בתעודות שלו בזמן עלותו ארצה.

והנה במקרה ולא היה רשום שהוא גוי, הרי קיי"ל ביו"ד סי' רס"ח סעי' י' "אבל מי שבא ואמר שהוא גוי ונתגייר בבית דין, נאמן. שהפה שאסר הוא הפה שהתיר" וכ"ה לשון הרמב"ם פ"ג מאיסו"ב. ואף שיש חילוק בין "ארץ ישראל באותן הימים שחזקת הכל שם בחזקת ישראל, אבל בחו"ל צריך להביא ראיה ואח"כ ישא ישראלית" כ"ז הוא רק מעלה ביוחסין כמבואר שם, אבל מן הדין הרי הוא כישראל גמור. והטעם הוא דאף בחו"ל הוה רובא "דרוב הבאים לפנינו בתורת יהדות ישראל הם" (כמ"ש התוס').

וההבדל הוא בא"י באותן הימים כ"א עומד בחזקת ישראל ואי בעי הוה שתיק, כאומרת אשת איש, אני וגרושה אני, ונאמנותו הוא מדין הפה שאסר וכו', ובוזה"ז אנו זקוקים לאמירה דיליה שאומר שהוא יהודי או גר, ונאמן משום מגו ועי' תוס' יבמות מ"ז, ולכן לגבי יוחסין החמירו כשנאמנותו הוא מדין מגו.

מ"מ נראת דאף דנאמנותו הוא מדין מגו, נאמן גם למפרע ואין בזה משום חסרון מגו למפרע, כבעל שאומר גירשתי את אשתי למפרע דא"נ, שהרי אין אנו באין להכשירו מטעם מגו דבידו להתגייר, אלא דאי בעי הוה אומר יהודי אני. ועוד החידוש שחידשה תו' "כי יגור אתך גר - במוחזק לך" דא"נ לומר גר אני אם אין עדיו עמו, זה דוקא כשידענו בו שהיה גוי, אבל כשאין אנו מכירין אותו שהיה גוי, אין צורך בעדים, והוה מילי דאיסורא ובוזה אם הי' פעם בידו נאמן (וכמ"ש הש"ש ש"ו פ"א דדוקא גבי דבר שבערוה א"נ אפי' בידו ומשום דאית לי' כל דין תורת ממון ואינו אלא משום מגו גבי ממון ומגו למפרע לא מהני).

ולכאורה י"ל דדבר זה במחלוקת שנויה. ולדעת רש"י והרמ"ה, הו"ד בטור אה"ע סי' ב', דלא אמרינן דכל המשפחות בחזקת כשרות הם, לדידהו ז"ל י"ל דאין נאמן לומר נתגיירתי. וזה לשון ה"טור שם: "אבל רש"י פ"א: איש שבא לישא אשה, צריך לבדוק אחריו קודם שישאוהו". וכ"כ הרמ"ה: "ופירוש הא דאמר כל המשפחות בחז"כ, היינו מאן דאית לי' חז"כ, א"צ לבדוק אחריו. אבל מאן דלית לי' חז"כ, כגון שאין משפחתו ידועה צריך ראייה ליוחסים... אם בא לישא ישראלית, לא שבקינן עד דמייתי ראי' שמא עבד הוא". ובמהרי"ט ח"א סי' קמ"ט: "ול"י נראה שלא הצריך הרמ"ה ז"ל לבדוק משפחות, בודאי כל משפחה שאנו מכירין בה ואבותיה בחז"כ עומדת. אלא לא בא אלא לאפוקי אדם אחד שבא לפנינו שאין משפחתו ידועה, שיש לחוש שמא עבד הוא". ולפי"ז לשיטתייהו אין לו מגו, וא"נ לומר גר אני.

אך מלבד שרוה"פ חולקים וסוברים דמעמידים לכל המשפחות בחז"כ, י"ל דאף לפי שיטתם אין זה אלא משום מעלת יוחסין, אבל מן הדין בחז"כ הוא עומד. ועיין מ"ש הב"מ סי' ב', ז"ל: "ויש ללמוד זכות על מנהגינו שאין בודקין כלל, היינו עפי"ד רש"י יבמות מ"ז צריך להביא ראייה שמא גבעוני מהול הוא, משמע הא לא"ה הוה המילה סימן גירות. וידוע האידנא גבעונים אינם מצויים וישמעאלים אינם פורעים. ועבדים מהולים אינם מצויים לכן לא חיישינן."

וממ"ש ברמב"ם ושו"ע "ואמר שהוא גוי ונתגייר בבית דין נאמן" מבואר דנאמן - כשאין אנו מכירים אותו בכלל - גם כשאינו אומר נתגיירתי בבי"ד פלוני. וכ"מ במרדכי פ' החולץ "אבל אם לא נודע לנו שהי' עכו"ם, סמכינן עליה דהפה שאסר כו'. אבל אם לא נודע לנו כו', משמע אם אומר נתגיירתי בבית דין היה נאמן בלא ראייה". [ועי' נוב"ק אה"ע סי' כ"ח שהסביר למה באמת אינו נאמן כשהוחזק לגוי באומר נתגיירתי בבי"ד פלוני כמ"ש ברמב"ם הא הוה מילתא דעבידא לגלויי, הואיל וגבי גר שהוא דאורייתא ואיתחזק איסורא איסור נכרי דהרי איירי שהוא מוחזק לנכרי קודם לכן משום כך א"נ אף דהוה מילתא דע"ל. ועי' שו"ת משיב דבר ח"ד סי' פ"א].

אך ממ"ש הטור יו"ד סי' רס"ח משמע להיפך: "אבל לא הכרנוהו שהיה נכרי ובא ואמר נתגיירתי בבית דין פלוני, נאמן" משמע דוקא באומר נתגיירתי בב"ד פלוני הוא דנאמן. וכ"ה ברבינו ירוחם נתיב כ"ג ח"ד: "וכ' ר"ת דוקא שמכירין אותו מתחלה שהיה גוי, אבל אם אין מכירין אותו מתחלה, נאמן מגו דנאמן לומר ישראל אני נאמן לומר נתגיירתי בבי"ד פלוני", וכ"כ בשלטה"ג יבמות פ' החולץ, ויש להתפלא על שלא העירו בזה נושאי כלי השו"ע.

ולפי"ז לשיטת הטור וסיעתו בנ"ד, אף שלדבריו נסע מליקובה לוורשה לשם גיור והתגייר בביה"ד בוורשה, אמנם לא נקב בשם ביה"ד שסידר את הגירות, אך בזה שהוסיף שבבואו לליקובה סידר להם הרב דליקובה חו"ק. ה"ז כאומר נתגיירתי בב"ד פלוני, שאלולא ידע הרב שהתגייר כדת לא הי' מסדר נלו חו"ק, מ"מ מילתא דעבידא לאיגלווי לא הוה דבזמן שמסר את דבריו נשמדו עירות פולין ולא נשאר בהם שריד.

אך יש מקום לומר דביסוד הדבר אין חילוקי דעות בין הראשונים, וכו"ע לא פליגי דבלא הוחזק לגוי, נאמן לומר שהוא יהודי, כמ"ש התוס' משום דרובא הבאים לפנינו בתורת יהדות ישראלים הם. ויש לו לפי"ז מגו ונאמן לומר נתגיירתי בבית דין, אף כשאיננו אומר בבי"ד פלוני, אלא דפליגי במ"ש הרמב"ם לחלק בין ארץ ישראל לחו"ל דבחור"ל, משום מעלת יוחסין אינו נאמן להשיאו אשה אא"כ הביא עדיו עמו. והטור חולק ע"ז וכמ"ש הב"ח דאין מחלק בין א"י באותם הימים ובין בזה"ז דלעולם נאמן אף להשיאו ישראל, ואמנם חיליה דהרמב"ם היא מהא דמס' גרים פ"ד וכמ"ש במ"ע, חביבה א"י שמכשרת גרים. האומר בא"י גר אני, מקבלין אותו מיד, ובחור"ל אין מקבלין אותו אא"כ היו עדיו עמו. וע"כ דמיירי כשאיננו מוחזק לגוי. וי"ל דהטור ודעימי' ס"ל דדוקא באומר גר אני אינו נאמן להשיאו אשה אא"כ הביא עדיו עמו, אבל באומר נתגיירתי בב"ד פלוני דהוי מילתא דע"ל נאמן אף ליוחסין.

לאור הדברים האמורים לעיל, לדעתי יש להחליט על החזרת הדיון לכב' ביה"ד האזורי ע"מ להשלים את הברורים וההוכחות בדבר מעמדו האישי של א' בורקובסקי, ולפסוק בהתאם לברורים.

כאמור גם פרט זה אם א' בורקובסקי הוחזק לגוי בזמן בואו לארץ לא נתברר בביה"ד.

סלמאן חוגי עבודי

אני מצטרף לדעת הרב אלישיב שליט"א להחזיר את הדיון לביה"ד האזורי, כנ"ל.

שאלו ישראל

אני מסכים למסקנא של כב' הדר"ג שליט"א להחזרת הדיון לכב' ביה"ד האזורי ע"מ להשלים הברורים וההוכחות וכו'. ברם בכמה מנקודות ההלכתיות שכב' הדר"ג נוגע בהם, נלע"ד אחרת, וכדלהלן

א) מביא מש"כ הגר"ח ב'חוט המשולש" דמחלוקת היא בין הרמ"ה לבין מה שהובא בשו"ע לענין מי שהוחזק בעכו"ם ושוב ראינוהו נוהג כדרכי ישראל, דלפי השו"ע ל"מ הא דהוחזק אלא באומר נתגיירתי בבי"ד פלוני, והגר"ח ז"ל מכריע כהרמ"ה "דמ"ש מכל חזקות דסוקלין ושורפין עליהם" וכן הביא מהחזו"א שפירש גם כוונת השו"ע דסגי בחזקה גרידא.

לענ"ד דיוקו של הגר"ח בדעת השו"ע הוא הכרחי, דחזינן דשינה מלשון הרמב"ם שכ' הלכה זו של הוחזק באופן נפרד: "גיוורת שראינוהו וכו' וכן גר וכו'". ואילו בשו"ע הביאה במצורף למי שבא ואמר נתגיירתי בבי"ד של פלוני. ובדברינו להלן בקונטרס המצורף יתבאר בע"ה שזה הכרחי להלכה עפ"י מש"כ בש"ש ומוכח גם מהתוס', עיי"ש, ואדרבא מינא עפ"י הנ"ל דגם הרמ"ה לא יחלוק ע"ז, כי לא כ' אלא דל"צ ראייה בהוחזק ו"ראייה" היינו עדים, כמבואר בברייתא יבמות מ"ז שדנה בענין. אבל אמירה מיהא בעי וכרישא דברייתא "מי שבא ואמר גר אני", והיינו שאומר נתגייר בבי"ד של פלוני, כמשנ"ת בדברינו בקונטרס המצורף.

ב) בא"ד כ' "עכ"פ להלכה נקטינן דהתנהגות בדרכי היהדות סגי וכו' והטעם הוא מכיון שהתמיד להתנהג בדרכי היהדות חזקה עליו שנתגייר וכו'.

במטותא, הטעם שנתן ב"חוט המשולש" מצד דסוקלין על החזקות, הוא מגדרי חזקה דהוחזק שנתבאר ברמב"ם פ"א מאי"ב ה"כ, בעוד שהנימוק של כב' הדר"ג ש"מכיון שהתמיד להתנהג בדרכי היהדות חזקה עליו שנתגייר" נראה שהוא מגדר הוכחה. וכן בהמשך דבריו מסמיכם למש"כ ה"מ שכ' "היכי אפשר לחוש שלא נתגיירו כראוי והרי הם נוהגים בכל המצוות כישראלים גמורים וכו' וזהו מגדר הוכחה. והם נימוקים שונים (וי"ל דגם נפ"מ מזה להלכה, דבתור הוכחה לא סגי אי נוהג באיזה מהמצוות, שיתכן שנגרר אחרי בני המקום והסביבה. ומבואר מזה בקונטרס המצורף).

ומה שמעכתר"ה כותב שמסתבר שבענין זה ד"נוהג בדרכי ישראל אין כללים קבועים וכו'" בזמננו יש לדון שהתנהגות בדרכי יהדות שעל ידה נקבעה גירות לובשת קצת צורה אחרת. ואם ראינוהו מתנהג כדרך שהיהודים אשר הוא שוכן בתוכם מתנהגים, כגון שהוא מבקר בביהכ"נ בשבתות ויו"ט, לוקח באטליז כשר, לא עובד בשבת וכיו"ב, י"ל דעי"ז מחזיקים אותו לגר: גם כשעובר על דבר מדברי סופרים", עכ"ל. הנה נתן דבריו לשיעורים, שהרי יתכן לצערנו גם ששוכן בין יהודים שאינם מבקרים בביהכ"נ בשבתות ויו"ט וכו', וחללו ודאי לא ידרשו מהגר הגר בתוכם בכדי להחזיקו כיהודי שיבקר בביהכ"נ בשבתות ויו"ט! ומה בדבר הנחת תפילין או נטילת לולב וכל היו"ב והאם ההבחנה תהיה בזה אם מדקדק במה שהוא חיוב מה"ת לבין חיוב מדברי סופרים. אתמהה.

ובחזו"א בסי' שציין כב' הדר"ג כ' דכוונת ההוחזק היא שרואים שהנהגתו בתור יהודי היא כנה ומשוכנעים שאין בה רמאות, שאז ודאי לא היה נבצר ממנו גם טבילת גירות, וכוונתו ודאי שמאחר שרואים שנוהג כדרכם של ישראל כשרים לא היה בי"ד מונע עצמו מלקבלו לגר, וע"כ נאמן עלינו שודאי באמת התגייר כהלכה, כי מה מעכב בעדו.

אכן לפ"ז ודאי המדובר שנוהג כיהודי כשר לכל דבריו, ולא רק שמחזיק במצוות מסוימות "כדרך שהיהודים אשר הוא שוכן בתוכם", שאל"כ הרי אין כל ערובה שבי"ד יקבלוהו לגירות, מאחר שמצד הדין - עכ"פ לכתחלה - ודאי צריך לקבל על עצמו כל מצוות יהדות, כולל גם בדקדוקי סופרים. וא"כ אין הבדל בין זמננו לזמן הגמרא והפוסקים בזה.

ג) דן בכוונת הרמב"ם במי שראינוהו נוהג בדרכי ישראל "במה הוא מתחזק אם בכלהו או בחדא מהם". בקונטרס המצורף הבאתי מה שהשיג הרמב"ן על הרמב"ם, וביארנו בע"ה כוונת הרמב"ם בשני דרכים, ובכל אופן קשה לומר שדוגמא זו שבגמרא (שהיא מקור הרמב"ם) היא רק דוגמא מקרית, ונ' שזוהי גם כוונת המאירי במש"כ "הוא הדין בשאר הנהגות". דהיינו - דבכל ימה שמזדמן נוהג כיהודי. וכל הענין כולו, כולל גדרי הנאמנות מצד מילתא דעל"ג, יתבאר בע"ה באריכות בקונטרס המצורף.

א. בנאמנות האדם לומר נתגיירתי

בגמרא יבמות מ"ו: "ת"ר מי שבא ואמר גר אני יכול יקבלנו ת"ל אתך - במוחזק לך וכו'. וחכ"א, בין בארץ בין בחו"ל, צריך להביא ראיה וכו'. אר"ח ב"א אר"י הלכה בין בארץ בין בחו"ל צריך להביא ראיה וכו'". ומבואר בתוס' (ד"ה במוחזק) ושאר ראשונים שהמדובר במוחזק לעכו"ם. ולא נתבאר בגמרא, אם במקרה שלא הביא ראיה אינו נאמן לגמרי (חוץ מלענין שאחז"א), או שרק לדברים מסוימים מצריכים להביא ראיה. ולכאורה אינו נאמן לשום דבר מהדברים, כיון שהוא ידוע בתור עכו"ם, במה יציא עצמו מחזקתו. ובריש פ' האשה רבה נסתפק בגמרא לענין ע"א באיסורים היכא דאיתחזק איסורא, והכא שהוא ידוע לנו בתור עכו"ם, וכן אין בידו להתגייר כמבואר בקידושין (ס"ב:) "מי ימר דמזדקי ליה הני תלתא", אין שום יסוד להאמינו

בשום דבר. אכן ברמב"ם פ"ג מאי"ב ה"ז: "בא ואמר נתגיירתי בבי"ד של פלוני והטבילוני, אינו נאמן לבוא בקהל עד שיביא עדים."

נראה מדבריו שרק ענין לבא בקהל הוא שאינו נאמן, אולם לשאר דברים, כגון לאכול משחיטה, נאמן. וצ"ע מנליה הא, וגם פשטיה דקרא דכי יגור וכו' נראה שלכל דבר צריך ראייה. ועי' ב"ה יו"ד סי' רס"ח ד"ה "גר" שכ' וז"ל: "וכ"כ סמ"ג דמעשים בכל יום שאורחים באים ואין אנו בודקים אחריהם ושותים אנו עמהם יין ואוכלים משחיטתן" עכ"ל. אבל הרמב"ם מחלק דעכשו צריך להביא ראייה ואח"כ ישא אשה שמעלה עשו ביוחסין וכו', עכ"ל הב"ח. ולפי הנ"ל, לענין לאכול משחיטתו גם באומר נתגיירתי ה"ה נאמן.

והנ' בזה, דהנה בלשון הרמב"ם "בא ואמר נתגיירתי בביידי של פלוני", לשון זה הועתק מהרי"ף, אולם בגמרא לא נזכר אלא "מי שבא ואמר גר אני". ולהלן ברמב"ם הי"א: "מי שבא ואמר שהיה עכו"ם ונתגייר בבי"ד וכו'", לא הזכיר שאמר שנתגייר בבי"ד של פלוני. וההבחנה ברורה, כי באומר שנתגייר בבי"ד של פלוני הוה מילתא דעבל"ג. משא"כ אם אינו אומר באיזה בי"ד (וה"ה באומר שנתגייר בבי"ד של הדיוטות בלתי ידועים שלא ניתן לברור מי הם) אין זה עבל"ג. ולזאת בה' י"א שהנאמנות מצד הפה שאסר וכו' כמבואר שם בדבריו, אי"צ שיאמר דוקא ב"בי"ד של פלוני", דגם אם אומר נתגיירתי סתם (או בבי"ד הדיוטות בלתי ידועים) נמי נאמן. וזהו כשלא הוחזק עכו"ם לפני כן. משא"כ בהל"ז שמדובר בהוחזק בעכו"ם, במדויק הודגש באומר שנתגייר בבי"ד של פלוני להשמיענו דאע"ג דהוי מילתא דעבל"ג אפ"ה אינו נאמן.

והנה בנאמנותו לומר גר אני בשלא הוחזק עכו"ם, דנימק הרמב"ם כנ"ל מצד הפה שאסר וכו', כ"נ גם מהתוס' (בסוגין ד"ה במוחזק לך) וכ"ה ברמב"ן. אכן בריטב"א בת"י קושית ר"ת אמאי אינו נאמן במיגו דישאל אני כ' וז"ל: "ותי' דהכא מיירי בדמוחזק לן שהוא עכו"ם, הא לא"ה כל שבא ואמר וישאל אני או גר אני, נאמן, וסומכים על פיו, דמילתא דעבל"ג היא ולא משקר וכו'" עכ"ל.

וכונתו ודאי למסקנא דמילתא, שנאמנותו בכה"ג שלא הוחזק ואומר גר אני, דנאמן, הוא מאותו נימוק עצמו שנאמן לומר שהוא ישראל, שהכל הוא מטעם דהוי מילתא דעבל"ג, דמאחר שנאמנותו לומר ישראל אני, הוא לא מצד רוב כדפירשו התוס', אלא מצד דעבל"ג, בע"כ גם באומר גר אני אינו נאמן אלא בגונא דהוי עבל"ג, והיינו כנ"ל שאומר שנתגייר בבי"ד של פלוני, דאי באומר נתגיירתי סתם ל"ש להאמינו מצד הפה שאסר וכו', דהרי מירתת לומר שהוא ישראל מצד דהוי עבל"ג, ומאחר שכל נאמנותו אלא בעבל"ג דהייגו באומר שנתגייר בבי"ד של פלוני, ממילא אי"צ להפה שאסר וכו', דהרי כאן קיים אותו הטעם עצמו שבגללו נאמן כשאומר ישראל אני, וז"פ. וכ"ה מפורש בנמוק"י בסוגין שלא הזכיר להפה שאסר וכו' כלל אלא כ' בסתמא: "אם בא ואמר ישראל אני או גר אני, נאמן וסומכים על פיו לכל דבר, שמילתא דעבל"ג הוא ולא משקר וכו'", והוא כנ"ל.

מתבאר דהבדל ישנו בנימוק הנאמנות בשלא הוחזק עכו"ם, דלהתוס', הרמב"ן והרמב"ם באומר ישראל אני, הוא לא מצד דעבל"ג אלא מצד רוב, כמבואר בתוס', ואשר ע"כ באומר גר אני, נאמן, מצד הפה שאסר וכו' הוי נמי בגונא דלא הוי עבל"ג, דהפה שאסר וכו' מיהא איכא. ואילו לריטב"א והנמוק"י הנאמנות בישראל אני הוא מצד דעבל"ג דוקא, וע"כ באומר גר אני נמי דוקא בגונא האומר שנתגייר בבי"ד פלוני הוא דנאמן, אבל באומר נתגיירתי סתם, אי"נ, דלא הוי עבל"ג ואין הפה שאסר וכו'.

ויל"ע בדעת הני ראשונים שלא פירשו הנימוק דנאמן לומר ישראל אני מצד דעבל"ג אלא מצד רוב (דנפ"מ מזה כנ"ל באומר נתגיירתי סתם דנמי נאמן לדידהו בדלא הוחזק עכו"ם מצד הפה שאסר וכו'), אי דהוא משום דס"ל דלגבי נאמנות האדם על עצמו לא סגי בהא דעבל"ג לא משקר, וע"כ בהכרח שהנאמנות לומר ישראל אני הוא רק מטעם רוב, או דהוא משום דס"ל דרוב הבאים לפנינו ואומרים שהם ישראל - ישראל הם, לא גרע ממילתא דעבל"ג לא משקר, שהוא ג"כ מגדר רוב, וע"כ גם באומר נתגיירתי בגונא דלא עבל"ג מ"מ הפה שאסר וכו' איכא.

והנה בתוספת (יבמות צ"ג ד"ת ע"א ביבמה) כ' וז"ל: "וממאי דהיא גופא נאמנת לומר מת בעלי להתייבם לא בעי למיפשט להא לישנא וכו'". וקושיתם היא דממה שהיא נאמנת, בע"כ הוא מצד מילתא דעבל"ג, נראה מזה דמילתא דעבל"ג וכו' שייך גם באדם כלפי עצמו. וברמב"ם סוף ה' גירושין מפרש גם אליבא דאמת עיקר הנאמנות באשה שמת בעלה שלא עפ"י ב' עדים שהוא משום "דבר שאפשר לעמוד על בוריו שלא מפי העד הזה ואין יכול העד להשמט אם אין הדבר אמת וכו' לא הקפידה תורה עליו שדבר רחוק הוא שיעיד בו העד בשקר וכו'", והרי שם הנאמנות היא גם באשה שמעידה שמת בעלה. ולא נתן הרמב"ם בזה נמוק אחר, מצד דודאי דייקא ומינסבא בכה"ג ולא תשקר במזיד. נראה מזה דגם באשה על עצמה סגי בנימוק זה דהוי עבל"ג לא משקר.

נ' מזה דגם הני ראשונים מודו בעיקר היסוד דהיכא דעבל"ג אדם נאמן על עצמו, אלא דסברי כנ"ל דהנאמנות באומר ישראל אני הוא גם מצד דאיכא רובא בכה"ג, וע"כ גם באומר נתגירתי סתם יש להאמינו מצד הפה שאסר וכו' וכנ"ל.

והנה בהחזק עכו"ם דפוסק הרי"ף והרמב"ם דאינו נאמן גם בגונא שאומר שנתגירי בבי"ד של פלוני אע"ג דהוי מילתא דעבל"ג, נראה דיצא לו הרי"ף זה מתוך סוגית הגמרא דילן דאוקי הא דבא ועדיו עמו נאמנים דהיינו בשאומרים "שמענו שנתגירי בבי"ד של פלוני", ונאמנותם היא מצד דהוי "גילוי מילתא בעלמא" כדכתב הרא"ש, וביאר בפרישה (רס"ח אות ל') דהיינו משום דהוי מילתא דעבל"ג, ואפ"ה אין הנאמנות אלא בעדים שאומרים כן, ואילו הוא עצמו גם בכה"ג אי"נ, הרי דכל היכא שהחזק עכו"ם לכל הדעות אי"נ להחזיק עצמו כגר ואפילו באומר שנתגירי בבי"ד של פלוני.

ונ' עוד מהגמרא דלא איצטריך קרא למעוטי דאינו נאמן אלא בכה"ג, ואע"ג דהוי מילתא דעבל"ג, ואילו באומר נתגירתי סתם, מסברא ידעינן דאי"נ לאפוקי עצמו מחזקת עכו"ם, דאל"ה הרי יתכן דהכתוב לא בא למעט אלא באומר נתגירתי סתם, א"ו כנ"ל, וא"ש שלא הזכירו הרי"ף והרמב"ם דאינו נאמן אלא בכה"ג שאומר שנתגירי בבי"ד של פלוני, דבאומר נתגירתי סתם, פשוט דאי"נ, דמה"ל להאמינו להוציא עצמו מהחזקה.

והנה בחזקה זו דמילתא דעל"ג לא משקר אינש, נראה דעת הרמב"ם דנאמן גם נגד חזקה, דכפ"ד מחליצה ה"א הנ"ל פירש כן הא דאמרו בגמרא דלענין ההכרה בחליצה אי"צ לדיני עדות הוא משום "שזה דבר העשוי להגלות הוא, אפשר לידע אמיתות הדבר שלא מפיהם, בענין שביארנו בסוף ה' גירושין" (והא דהם עצמם אינם נאמנים על עצמם, צ"ל שהוא רק מצד מעלה בעלמא). וזה שלא כהרי"ף, שמפרש מ"ש שם גילוי מילתא בעלמא הוא, היינו משום שאמרו זאת לפני כן, שלא בקשר עם החליצה (עי' הגה"מ סוף ה' גירושין).

והא דלענין התרת עגונה צריך לתקנ"ח, עי' סוף ה' גירושין ולח"מ שם, צ"ל דהוא רק מצד התרת "ערוה החמורה" דהיינו איסור א"א, דלענין זה לא הוי סמכינן אחזקה זו אם לא מצד תקנ"ח.

ועפ"י"ז ביאור דברי הרמב"ם שלפנינו, שנראה ממגו כנ"ל, שרק לענין לבא בקהל הוא שאינו נאמן. כי מאחר דהמדובר בגונא דאומר נתגירתי בבי"ד של פלוני דוקא, דהוי מילתא דעבל"ג ובזה נאמן גם נגד חזקה, דממה שנפקינן מקרא ד"אתך" דאינו נאמן הוא רק לענין לבא בקהל, שבזה החמירה תורה, משא"כ לשאר דברים, וכגון לאכול משחיתתו, באמת נאמן, ומכח חזקה הנ"ל, כיון דהוי עבל"ג ולא משקר, וא"ש הדגשת הרמב"ם "אינו נאמן לבא בקהל עד שיביא עדים", דרק לענין זה הוא דנתמעט דלא נסמוך על החזקה, משא"כ לשאר דברים יש לו תו"נ.

ובהנ"ל יתיישב מה שיש להעיר, מה שסתם הרמב"ם ושו"ע דאינו נאמן עד שיביא עדים, והיינו עדים שיעידו שנתגירי בבי"ד ולא סגי בעדות מפי השמועה, וזהו עפ"י הרא"ש שכ' דהא דאמרו בגמרא דגם עפ"י השמועה נאמנים אינו אלא אליבא דר' יהודא, כמבואר בטור וב"ש שם, אולם הרא"ש לא כ' זאת אלא בלשון "אפשר" והיינו שנסתפק בפירוש דברי הגמרא אי הוא רק אליבא דר"י או שגם רבנן מודים בזה מצד שאינו אלא "גילוי מילתא בעלמא", ובפסקי הרא"ש כ' דנאמנים גם מפי השמועה. א"כ מה שהטור כ' בשם הרא"ש דאין נאמנים,

היינו משום דהרא"ש לא הכריע ספיקו. ע"כ מספק יש להחמיר וכמש"כ הב"ח שם. וכן הבין כנראה הב"י בכוונת הט"ור, שהעתיק ע"ז מש"כ הרא"ש "ואפשר", והיינו כנ"ל שלא הכריע ויש להחמיר מספק. אולם כיון שאינו אלא מצד ספיקא לחומרא, הרי אם קידש אשה תצטרך גט לחומרא, דשמא גם רבנן מודו לר"י דנאמנים גם מפי השמועה, א"כ איך סתמו להלכה דאינם נאמנים, ולא כתבו שהוא רק היכא דהוי לחומרא לא במקום תצא מזה קולא, וכנ"ל לענין קידושין.

אכן לפי הנ"ל, הרי לענין חומרא ל"צ לעדותם של העדים, כי בזה שהוא עצמו אומר שנתגייר בבי"ד פלוני ג"כ נאמן הוא לענין זה דצריך גט מספק, דכנ"ל רק לענין להקל עליו לבא בקהל הוא דאינו נאמן, משא"כ לשאר דברים. א"כ פשוט דלענין קידושין מצד דבריו גרידא נמי נצריכה גט. א"כ דברי העדים בזה אינם מעלים ואינם מורידים, וא"ש דסתמו דלענין לבא בקהל אינו נאמן עד שיביא עדים, והיינו עדים שמעידים שנתגייר דוקא, דעדות מפי השמועה אינם כלום בנידו"ד.

מסקנת הדברים: מי שהוחזק עכו"ם ואומר שנתגייר בבי"ד דליכא למיקם עלה דמילתא כגון שנתגייר בבי"ד הדיוטות בלתי ידועים אינו נאמן לגמרי לאפוקי נפשיה מחזקה, וגם להחמיר לא נקבל דבריו כלל, חוץ מלענין שאחד"א.

אולם באומר שנתגייר בבי"ד של פלוני (וה"ח בעדים שאומרים כה"ג מפי השמועה) נאמן הוא לענין יינו ולענין לאכול משחיטתו, דהוי מילתא דעבל"ג לא משקר. אך להתירו לבא בקהל אינו נאמן מה"ת, וזה נלמד מן הכתוב "אתך".

ב. בדינא דהוחזק לענין גירות

כ' הרמב"ם (פי"ג מאי"ב ה"ט): "גירות שראינוה נוהגת בדרכי ישראל תמיד, כגון שתטבול לנדותה ותפריש תרומה מעיסתה וכיו"ב, וכן גר שנוהג בדרכי ישראל שטובל לקריו ועושה כל המצוות' הרי אלו בחזקת גרי צדק, ואעפ"י שאין שם עדים שמעידים לפני מי שנתגירו, ואעפ"י"כ אם באו להתערב בישראל אין משיאים אותם עד שיביאו עדים או עד שיטבלו לפנינו הואיל והוחזר עכו"ם", עכ"ל.

והוא י"מ שמפרש כן מ"ש בגמרא (יבמות מ"ה): מי לא טבלה לנדותה, מי לא טבל לקריו, דבזה אמרינן התם דהולדות כשרים, והיינו מצד דלענין הולדות הוי כדיעבד. ונ' דה"ה דלא נוציא אשתו ממנו בעבר ונשא ורק לכתחילה אין משיאין לו אשה, וכלשון הרמב"ם, ששינה ממש"כ לעיל בה"ז "אינו נאמן לבא בקהל עד שיביא עדים", ואילו כאן כ' "דאם באו להתערב בישראל אין משיאין אותם". וכן כ' בזה העצה "עד שיטבלו לפנינו" ואילו בה"ז לא הזכיר מזה, והיינו כנ"ל דהכא אינו אלא דין לכתחלה.

מפשטות הדברים נ' דהכא שמצד שהוחזק כישראל רואים אותו כישראל, הוא לא רק בגוונא שאומר שנתגייר בבי"ד של פלוני, דגם מכוח דבריו הוי מילתא דעבל"ג, אלא גם באומר שנתגייר סתם (או בפני ב"ד הדיוטות בלתי ידועים, וכנ"ל) נמי מחזיקין אותם בישראל.

אכן בטור וכן בשו"ע הלשון (ס"ח ס"י): "כותי או כותית שבא ואמר נתגיירתי בבי"ד של פלוני כראוי אי"נ לבא בקהל עד שיביא עדים, ואם ראינום נוהגים בדרכי ישראל ועושים כל המצוות הרי אלו בחזקת גרי צדק וכו", עכ"ל.

מלשון זה נ' דאדלעיל קאי בדוקא, והיינו דאין המדובר אלא בכה"ג שאומרים שנתגירו בבי"ד של פלוני, דגם בעצם דבריהם הוי מילתא דעבל"ג, בזה הוא דמהני החזקה, והיינו דעל דיבורם גרידא, הרי כנ"ל ילפינן מן

הכתוב "אתך" דלענין לבא בקהל אינם נאמנים, וממילא דגם בניהם צריכים ראייה, וכן אם עבר ונשא מוציאים ממנו, משא"כ בכה"ג דנוסף עם מה שאמרו, הוחזקו נוהגים בדרכי ישראל.

והנה דאילו בשלא אמרו שנתגיירו בבי"ד של פלוני, דבכה"ג אין להם לגמרי תו"נ לשום דבר, חוץ מלענין מה שאחד"א, בזה גם מה שהוחזקו נוהגים בדרכי ישראל לא מהני.

ודבר זה יוצא ברור ממש"כ בש"ש (ש"ב פי"א) לענין מי שבא ואומר כהן אני, והוחזק עפ"י דבריו, דזה מהני כלפי עצמו, שאם נשא גרושה לוקה, אולם לא מהני כלפי האשה. והסביר בש"ש הטעם: "כיון דאין מעלים אותו לכהונה על פיו ואין קורא בתורה ראשון ואינו אוכל בקדשי הגבול, ואדרבא אצל כל העולם הוא בחזקת ישראל, והוא מובדל מקהל כהונה, לכן אין בו משום חזקה", עכ"ל.

ולכאורה הרי דבריו נסתרים מהלכה זו שלפנינו, שמה שהוחזקו הולכים בדרכי ישראל מחשיבים אותם כגרי צדק, ורק לענין להשיאו אשת לכתחלה הוא דמצריכים לו טבילה, והרי גם הכא לא היה נאמן קודם שהוחזק בדרכי ישראל שהרי היה לפני גן בחזקת עכו"ם ורק לענין שאחד"א היה צריך לנהוג בדיני ישראל, ואילו כלפי העולם כולו היה בחזקת עכו"ם ומובדל מקהל ישראל, וא"כ מה חזקה יש כאן?

אכן לפי הנ"ל מבואר, דהרי הלכה זו אדלעיל קאי, והיינו בשאמר שנתגייר בבי"ד של פלוני, דיש לו תו"נ גם לגבי דידן לכל דבר ושחיטתו כשרה וכו"ל ורק לענין לבא בקהל הוא שאינו נאמן. אבל כיון שלשאר דברים עכ"פ תורת נאמנות היה בדבריו, ולא רק מגדר שאחד"א, ע"כ בזה מועילה החזקה להחזיקו בישראל גם לענין יוחסין, ורק לכתחלה הוא שמחמירים. אכן אילולא שהיה אומר מקודם בפני איזה בי"ד נתגייר, בזה באמת החזקה שלו שהחזיק עצמו ע"י שהולך בדרכי ישראל ל"מ מידי, דאדרבא בענינו הוחזק כעכו"ם אעפ"י שנהג כישאל.

וכן יש להוכיח מהתוס' דאי אין מעיקרא תו"נ, גם הוחזק ל"מ, דהתוס' בסוגין (ד"ה במוחזק לך) הוכיחו ממ"ש בגמרא דאינו נאמן לפסול הבנים, מוכח שאם אמר ישראל הוא נאמן. ומנין להם זו והרי אפשר לפרש דהוחזק לפנינו בישראל (או בגר) אע"כ דאי אי"נ לומר שהוא ישראל, גם ההוחזק לא יעזור, דאעפ"י ששמר מצוות, מ"מ לגבי דידן לא החזקנוהו מעולם בישראל, והוא כמש"כ הש"ש הנ"ל.

אכן בתוס' חד מקמאי כ' בענין הא דא"ג לפסול הבנים שהמדובר "כשהיו מוחזקים בו שהיה גר" ולכאורה המדובר לפ"ז גם בשהוחזק עכו"ם לפני כן, דאל"כ למ"ל הא דהוחזקו בו, בל"ז נאמן מצד הפה שאסר וכו'. אכן נ' כוונתו, דהרי נראה שבשעה שבאו לכאן לא חקרו אותם בבי"ד, דרק אחר זמן בא ואמר דנתגייר בינו לבין עצמו. אלא שבא ונהג עצמו ביהדות בתור גר, דבזה מה שהוחזק בהתנהגותו כיהודי הוי במקום דיבורו בבי"ד.

והנה במש"כ הרמב"ם שחזקה זו היא דוקא "שטובל לקריו ועושה כל המצוות" השיגו הרמב"ן וז"ל: "ודברי תימה הם דא"כ הול"ל מי לא שמר שבת אחת ולא לימא מי לא טבל לקריו דיותר קל לידע ששמר שבת או נהג מצוות מן הטבילה, שהרבה לא טבלו לקריו מעולם."

נראה שחולקים הם בצורת החזקה, דלרמב"ן סגי במה שרואים שנוהג באיזה מהמצוות כישאל (והיינו ודאי כשלא ראינו מצדו גם שבאיזה מצוות עובר) דסגי בהא להחזיקו כישאל, ואילו לרמב"ם שהדגיש שהחזקה היא כשראינוהו "עושה כל המצוות" נראה ברור דס"ל דמה שרואים שעושה מצוה מן המצוות אין זה מחזיקו בישראל, דשמא סיבה מסויימת יש בדבר, כשם שמזה שמל עצמו לא סגי דאמרינן "ערבי מהול וגבעוני מהול" כן לא סגי באיזה מהמצוות, ורק אי ראינוהו עושה "כל המצוות" הוא שמחזיקים אותו בגרי צדק. אולם תיקשי מה שיעור נתת בדבר, שהרי אין מזדמנות לו כל המצוות בזמן אחד, ולזאת קבעה הגמרא (לדעת הרמב"ם) סימן בדבר - שטובל לקריו, והיינו שראינוהו מדקדק גם בדברים שבצנעא. שאין מי שיעיד עליו וידע שאכן הוא טמא וטעון טבילה, וכן באשה שטובלת לנדתה. וכן הפרשה מעיסתה דיכולה לומר שהפרישה (ודוגמאות

אלה מצינו גם בענין עוברת על דת, שמשמשו נדה ואינה קוצה חלה, והיינו שמוצאת לה בזה דרך להתחמק, כי קשה הדבר לברר). ואם ראינום זהירים גם בדברים אלה. מזה אנו למדים שעושים "כל המצוות".

ומכל מקום נ' שגם הרמב"ן מודה שאם ראינום שאינם זהירים אלא במצוות מסוימות ומזלזלים באחרות, דודאי אין בזה כדי להחזיקם בישראל, שהרי אדרבא ממה שאנו רואים שמצוות מסוימות אינם שומרים, ה"ז עילה להחזיקם בעכו"ם, ובשו"ע דסתם להלכה כלשון הרמב"ם "ועושים כל המצוות" נראה לכאורה דס"ל דרק בשרואים עושים כל המצוות. אך צ"ע הא דהשמיט שטובל לקריו, דלפי הנ"ל לרמב"ם הרי דוקא בכה"ג הוא שמחזיקים אותו בישראל. ואולי י"ל כהרמב"ן, אלא שהרי כנ"ל גם לרמב"ן הוא רק אם רואים שעושים כל המצוות שהזדמנו באותה שעה, שאם באיזה מהן מזלזל, גם לרמב"ן אי"ז חזקה, ע"כ כ' שראינום עושים כל המצוות, והיינו המצוות שבאותו זמן, דזה מחשיב שאנו רואים אותם בגדר שומרים כל המצוות. ול"צ להא דעושים גם מצוות שבצנעא דוקא, כהרמב"ם. אז אולי ס"ל דגם לרמב"ם לא נקט הני אלא לדוגמא, וכמש"כ הה"מ. עכ"פ שומעים אנו מהשו"ע דאם ראינום שאינם שומרים כל המצוות שבאותה שעה, שבזה ודאי אינו נעשה מוחזק כגרי צדק. [ולענ"ד היה נראה לפרש הרמב"ם באופן אחר ממה שנראה מהשו"ע, וכנ"ל. דקאי אדלעיל והיינו בשאמר שנתגייר בבי"ד של פלוני דוקא, כי ברמב"ם לא באו הלכות אלו בזו אחר זו כמו בשו"ע, אלא הפסיק ביניהם בענין מי שאומר נתגיירתי ביני לבין עצמי, ולזאת היה נראה שהמדובר בהל"ט הוא באמת בשלא אמר שנתגייר בבי"ד של פלוני, אלא שראינוהו נוהג בדרכי ישראל. אכן אין זה מטעם שהוחזק, דכנ"ל לפמ"ש"כ בשיש אין בכה"ג חזקה מועילה ולא מידי, כל שמעיקרא לא הי' כלל תו"נ על גרותו כלפי דיין, אלא כמו שפירש הה"מ בלשנא קמא "הכי קאמרי היכי אפשר לחוש שלא נתגיירו כראוי והרי הם נוהגים בכל המצוות ישראלים גמורים וטובלים מטומאתם", והיינו שזהו מגדר הוכחה דודאי נתגיירו כהלכה, כשם שרואים שעכשו מקפידים בכל המצוות] כן ודאי דקדקו שתהא הגירות באופן שאין בו פקפוק בזה שהוא מגדר הוכחה לא סגי אא"כ ראינום מדקדקים בכל המצוות. משא"כ בגוונ־דמהני מטעם חזקה, והוא כנ"ל בשאמרו קודם שנתגיירו בבי"ד פלוני, דיש להם מעיקרא תו"נ מצד עצמם דיבורם דהוי מילתא דעבל"ג, בזה הוי סגי באמת במה שרואים שנוהג באיזה מהמצוות, כל עוד שאין לפנינו שמזלזל במצוות אחרות, והשגת הרמב"ן היא משום שמפרש שהמדובר כשאמר שנתגייר בבי"ד פלוני, וכפי שהעתיק דבריו בשו"ע וכנ"ל. אולם, כאמור, י"ל דגם הרמב"ם מודה בכה"ג, אלא דמפרש הסוגיא לא מצד חזקה אלא מגדר הוכחה, וכנ"ל. אכן לשון הרמב"ם: "גירות שראינוהו נוהגת וכו'", נראה באמת כהשו"ע דאל"כ מהו לשון "גירות" דנקט, מאחר שטרם שהוחזקה, עדיין אין עליה תורת גירות לשום דבר.

מסקנת הדברים:

1) דיין הוחזק בגר, הוא רק אם אמר לפני כן שנתגייר בבי"ד של פלוני, שהיה לו תו"נ, אבל בשמעיקרא לא היה נאמן - אין ערך למה שהחזיק עצמו בשמירת המצוות.

2) שמירת מצוות זו שמחזיקה אותו, הוא בתנאי שלא ראינו שמזלזל באיזה מהמצוות, ודעת הרמב"ם היא אולי, שצריך שיראו שמחזיק במצוות גם בדברים שבצנעא.

[3) יתכן לדעת הרמב"ם, שאם רואים שנוהג במצוות כולן, והיינו גם בדברים שבצנעא, הרי זו הוכחה שנתגייר כדין, ובזה גם אם אמר שנתגייר בפני בי"ד בלתי ידוע, ג"כ רואים אותו כישראל, חוץ ממה שלכתחילה אין משיאין לו אשה עד שיטבול. אולם לכל הדעות בכדי שישמש הוכחה שנתגייר, ה"ז רק אם שומר כל המצוות. אבל אם לא ראינו אלא באיזה מן המצוות, ומכש"כ אם ראינוהו שאינו שומר אלא אי אלו מן המצוות: ובאיך מזלזל בהן ודאי שאין כאן הוכחה שנתגייר, וכיון שהיה מוחזק בעכו"ם. הרי הוא בחזקתו לכל דבר.]

ג. נידון שלנו לאור כל מה שנתברר לעיל

(הדברים הבאים הם לכשיתברר שעובדת היותו של מר בורקובסקי נכרי מלידה הוא דבר ברור ואינו ניתן להכחשה. באופן שאין כאן לדון מצד הפה שאסר וכו', רק בדין קביעת גירות במי שהוחזק עכו"ם.)

דברי מר א' בורקובסקי בפני ביה"ד שנתגייר נאמרו לראשונה בעת שבא להתגרש מהאשה. בתאריך י"ג אלול תשי"א, אז לא נחקר אם הגירות היתה כהלכה ואם היתה מילה וטבילה בפני ביה"ד. בדבריו, בתאריך ל' חשוון תשכ"ז, סיפר כי הופיע גם ברבנות בקשר לגירות: לשאלה ראשונה ענה שבשעת המילה נוכח רק הרופא והמרדים, ואילו אח"כ חזר בו ואמר שהיו עוד אנשים. ביחס לטבילה אמר שטבל פעמיים ואינו זוכר אם קדמה הטבילה למילה או להיפך. כן אמר שנהג ביהדות בפולין וגם בהיותו בארץ ואף עכשיו מבקר הוא בביהכ"נ.

האשה בדבריה בתאריך הנ"ל אישרה את עובדת היותו של מר בורקובסקי גר. אולם בנוגע לצורת התגיירות אמרה שלא יודעת אלא שמל עצמו. ואילו ביחס לטבילה אינה יודעת. אשר להתנהגותו ביהדות לאחר הגירות, לדבריה לא הניח תפילין אלא פעם אחת בלבד, כן אמרה שהמיר את בנו לבת הנוצרית ונהג בעצמו כנכרי ולעג למנהגי יהדות. כן הביאה עדים שבארץ נהג כנוצרי. (אכן ביחס לכשרות העדים יש לפקפק, בפי שיש להוכיח מהפרוטוקול).

והנה מצד דברי מר בורקובסקי הראשונים ואחרונים נראה שאין בהם ממש. מלבד הסתירות שבדבריו, שטוען שמבקר בקביעות בבית הכנסת, בעוד שלא יודע לומר פסוק שמע ישראל, וכן שמניח תפילין ואינו יודע דרך הנחתם, ועוד. הרי גם אילולא זה אין להם גדר נאמנות: דמצד מילתא לעבל"ג צריך שיציין את ביה"ד שבפניו נתגייר. ואילו בדבריו - גם האחרונים - לאחר חקירת ביה"ד לא אמר אלא שהיו בפני ב"ד בוורשה, אבל לא ציין שם ביה"ד. וגם אילו היה מציין זאת, הרי הדברים נאמרו בזמן שהעיר וורשה חרבה על כל בתי הדין שבה ועל רבניה. אם כן אין כאן מילתא דעבל"ג. וזה נוסף למה שאין מתקבל על הדעת שבי"ד יורו לכתחילה לעשות המילה שלא בפני ג', כנדרש עפ"י ההלכה (רס"ח ס"ג). כן לא היתה הטבילה בפני ב"ד, שא"כ ודאי היה זוכר זאת ביתר דיוק. ואף בדבריו לא נאמר בנוגע לטבילה שהיתה בפני שלושה, כמו כן נראה תמוה מה שאומר שטבל פעמיים. טבילה כפולה זו מה טיבה? ומה שטוען שאח"כ קידש האשה בפני הרב המקומי, האשה הכחישה זאת, ואין זה ניתן לבירור מבחינת מילתא דעבל"ג.

כן אין בדברי האשה לבסס יותר את ענין גירותו, שהרי אין לאשה תו"נ לענין לפסול הבנים, ואילו מגדר עדות אין כאן, בפרט שלפי דבריה לא יודעת אם טבל, א"כ אין כאן הודאה בגירותו, ויכולה לחזור בה אפילו ביחס לעצמה ממה שנרשם בשעת הגירושיין שבעלה הוא, וגר הוא, שיש כאן אמתלא מספקת שטעתתה וחשבה שזו גרות היא.

וכיו"ב בתשו' הרא"ש, הובא בב"י וציינם בתשו' פני יהושע (א"ע א') דאם אמרה קדשני ולא אמרה בפני ב' עדים אין נאסרת, דיתכן שסברה שקידושין אי"צ לעדים וסיים שם הפנ"י דאף אם אמרה עליו שהוא בעלה אין בכך כלום "אפשר דקידשה בינה לבין עצמו סבורה שאשתו היא עד שתפרש דבריה".

אכן על יש לדון מצד דהוחזק ע"י האשה, והיינו שהחזיקו עצמם כבעל ואשה נשואים כדמו"י בחו"ק טרם שהלכה ממנו, שבגלל זה גם נתגרשה ממנו אח"כ בג"פ, דכלפי עצמה יש בזה משום שאחז"א ולאחר שהוחזקה הרי מהני גם לעונשין, דסוקלין על החזקות. ואף דאסקינן שמה שמר בורקובסקי החזיק עצמו כגר ל"מ כלפי אחרים, היא שהחזיקה עצמה יש לדון דמהני ביחס לולדות שילדה לאחר מכן, וכדלהלן:

הרמב"ם בפ"כ מאי"ב הי"ג כ' וז"ל: "מי שבא בזה"ז ואמר כהן אני, אינו נאמן וכו', אבל אוסר עצמו בגרושה וזונה וחללה ואינו מטמא למתים. ואם נשא או נטמא, לוקה. והנבעלת (לו), ספק חללה. "בהה"מ שם פי"ה הא דאוסר עצמו הוא מדין שאחז"א. ומסיק דזרעה הוי נמי ספק: שמא כהן הוא, שמא ישראל.

ובמל"מ שם לאחר שהסיק דהא דהכהן לוקה הוא לאחר שהוחזק, הקשה בדברי הה"מ וז"ל: "אלא שדברי הה"מ קשים הם בעיני וכו' ולפ"מ שפירשנו דבהחזק מיירי, נהי דאין האשה לוקה על פיו ממה שהחזיק הוא עצמו בכהן, דמהני מה שהחזיק הוא לגבי ידיה, מיהו זרעיה ליהוי חלל ודאי כברא כרעא דאבוה". עכ"ל

ובש"ש (ש"ו פ"א הנ"ל) תמה ע"ז טובא וז"ל: "לא ידעתי איה מצא סברא לו לומר בכגון זה ברא כרעא דאבוה, ובפ' החולץ גבי מעשה שבא אחד ואמר נכרי אני ונתגיירתי ביני לבין עצמי. וא"ל ר"י נאמן אתה לפסול עצמך ואין אתה נאמן לפסול בניך, עי"ש. ומבואר דאע"ג דהוא אסור בישראלית וכמש"כ התוס', אבל זרעיה כשר, ולא אמרינן דברא כרעא דאבוה" עכ"ל.

והנראה בכוונת המל"מ, דהנה שפתיו ברור מללו שדבריו בנוגע לזרע, הם דוקא במה שנולד לו לאחר שהוחזק כלפי עצמו בכהן, ולוקה ע"ז, כדכתב "ולפ"מ שפירשנו דבהחזק מיירי וכו'". א"כ לחלק יצא בין אלה שנולדו לו לפני שהוחזק, שבהם גם לדעתו אינם חללים, ורק לגבי אלה שנולדו אח"כ, כיון שהוא הוחזק במה שנוגע לעצמו בכהן ודאי, בזה הוא דנוקט המל"מ דיש לפסול מכוחו גם הולדות שנולדו לו, אזי דברא כרעא דאבוה.

ודבר זה, לא זו בלבד שאינו נסתר מהא דהחולץ דמייתי הש"ש, אלא נראה דמשם לקח המל"מ לפשיטותיה, דחזינן התם דשאל אותו ר"י "יש לך בנים", ולכאורה מאי נפ"מ אם יש לו או שעדיין אין לו ויולדו לו אח"כ, והיה לו לומר לו בסתמא, דאינו נאמן אלא כלפי עצמו ולא כלפי ולדותיו. אלא דאי דלהדגיש בא, דהנאמנות כלפי עצמו אמנם מהני גם לפסול הולדות שיולדו לו לאחר מכן, ורק אם יש לו ילדים בהוה, כלפיהם הוא דאי"נ. (וזה מוכח גם מתירוץ הב' שם דרבינא פירש דשאל אותו אם יש לו בני בנים, דאם יש לה אי"נ גם כלפי הבנים, כדפרשו התוס' שם, ואילו אם אין לו אלא בנים, נאמן כלפיהם מדין "יכיר" ואז גם הבני בנים שיולדו להם אח"כ ג"כ פסולים, מדין "יכיר" שכבר חל על הבנים. הרי מכאן דהשאלה "יש לך בנים" מתיחסת בדוקא על הללו שכבר ישנם בעולם.)

ומוכח מזה כהמל"מ דכל שהאב הוחזק, ואפילו אם אין זה אלא כלפי עצמו מדין שאחד"א, מ"מ לאחר שכבר הוחזק, וגם לענין עונשין מחזיקים אותו, במה שנוגע לעצמו כודאי, שוב גם ולדותיו כמותו, ויוצא שיש בזה גדר ברא כרעא דאבוה, שאעפ"י שכלפי אחרים אין כאן נאמנות, כלפי יוצאי יריכו לאחר שהוחזק, בתר אביהם גרידי.

וקושית המל"מ היא על דברי הה"מ, אכן ברמב"ם לא נתבאר מה דין הבנים שנולדו לאחר שהחזיק עצמו בכהן, דיתכן באמת כהמל"מ שהם חללים מדין ודאי.

ומעתה לכאורה ענין זה שהולדות נגררים אחר אביהם לאחר שהוחזק, יש להחיל גם על הפסול דהאם לאחר שהוחזקה, דמ"ש זה מזה, וכשם שפסול האב עובר לולדות והם בגדר כרעא דאבוהון, כמו"כ פסול האם לאחר שהוחזקה עובר לולדות. והם בגדר ירך אמם לענין זה. ואעפ"י שלא נזכני מזה בפירוש, לא אדע לחלק ביניהם, לפי המל"מ.

אכן אעפ"י שבעניוננו טרחנו לבאר דעת המלימ, הגה לפנינו דעת הה"מ דלא כן, וגם לגבי הולדות לא משוי לה לודאי, אלא בס' חללות הם, וכמש"כ הרמב"ם לגבי האשה עצמה, וכן לפי המל"מ, הרי האשה חזרה וביארה דבריה שאינה יודעת אם טבל ומה שאמרה שנתגייר, היינו שחשבה דבזה סגי לגרות, א"כ הוי עכ"פ אמתלא. והרי לדעת הרבה מהפוסקים (עי' פד"ר כרך ד' עמ' 81 וכרך ו' עמ' 151) אמתלא מהני גם לאחר ל' יום. ובפרט, וזה העיקר, דנראה דבכה"ג עדיף מאמתלא שמבארת דבריה שחשבה שבמילה לשם גרות סגי והוא גר, וה"ז ממש כדברי הרא"ש בתשו' שהו"ל (כלל ל"ב, א) באמרה נתקדשה בסתם ולא אמרה בפני ב' עדים אין בדבורה כלום", והיינו דאטו כולהו נשי דיני גמירי (קי"ד י"ג), ובזה ודאי גם לאחר זמן יכולה לפרש דבריה, וכהא דתשו' הרא"ש הנ"ל, והרי היא לפנינו אומרת כן באמת, א"כ אין כאן הוחזק כלל, ואפילו לגבי האשה עצמה, ומכש"כ לגבי הולדות.

ומה שמסתבר מתוך חקירת בעלי הדבר והעדים, שמר בורקובסקי לא התגייר מעולם, אלא הסכים לאחר לחץ למול עצמו, ולזאת נסע לורשה ונימול שם ע"י רופא שלא ברשות ב"ד כלל, וחזר והוציא קול שנתגייר כהלכה, ואבי האשה הסכים בדלית ברירה לזה לאחר שהאשה כבר התנצרה ואף ערכה טקס נשואין בכנסיה הקתולית, או אולי גם לא ידע ההלכה וחשב שמילה הוי גרות גם שלא בב"ד ושלא בטבילה. אכן אין זו אלא השערה, ברם, בכדי להוציאו מחזקתו שהיה עכו"ם הן יש צורך בעדים ממש וכנ"ל, כל עוד שאין בדבר משום גדר של מילתא דעבל"ג, מה שאין במקרה דנן.

ויש לנו לדון מצד שהחזק ביהדות בארץ, וכן שאולי החזק ביהדות באותה עירה שבה חיו בפולין. והנה למרות דבריו של מר בורקובסקי שנוהג ביהדות, לא הביא שום עדים על זה, והרי אין זה דבר גדול להביא עדים מכאן, אם באמת נוהג הוא ביהדות. העדים שהובאו מצד האשה העידו ההיפך. אמנם כאמור נראה, שעדים אלה פסולים הם, אך מאידך אין לנו שום עדות שאכן מתנהג הוא ביהדות. ומתוך החקירה הוברר שדברים יסודיים ביותר ביהדות אינם ידועים לו, ומוכח מזה שאף אם נהג באיזה מן המצוות, ודאי שמזלזל הוא ברובן של המצוות ואינו בכלל מה שכ' הרמב"ם "שנוהג בדרכי ישראל וכו' ועושה כל המצוות", שכנ"ל גם הרמב"ן יודה שאם מזלזל באיזה מן המצוות, גם אם שומר איזה מהן, אינו נעשה מוחזק ע"כ בישראל.

וה"ז דומה למש"כ בתשו' פנ"י הנ"ל בענין האשה שבאיזה מקומות אמרה שהיא א"א ולאיזה מהנשים אמרה דלא כן. וכי בזה "דכאן לא מיקרי חזקה כלל שאנחנו החתומים החזקנוה בא"א ושאר אנשים ונשים החזיקוה בפנויה כאשר אמרה תמיד בפני נשים, ואפשר דבעיני רוב העולם היתה כן."

(ויש גם להוסיף דשייך כאן הסברא השניה שהביא שם הפנ"י:

"דבעיני מי החזקה, ומי מכירה, ומי שאל עליה, וביחוד בקהל גדול לאלקים אשר רבו כמו רבו באים מד' כנפות הארץ פנויות ונשואות וזונות. ואין דורש ואין מבקש מי הם וכו'."

וכמו כן בניד"ד מי הכירו ומי שאל עליו, והרי רבו כמו רבו הבאים. והם מכל סוגי אסורי קהל ואין חוקר.)

וגם אינו היה נוהג ביהדות בכל הענינים. כבר נתבאר ברמב"ם, וכפי שנתבאר לעיל דרק אמר לפני כן שנתגייר בב"ד של פלוני, דמעצם דיבורו כבר היה לו תו"נ, הוא דמהני מה שהחזק אח"כ, אבל לא באומר שנתגייר סתם, והרי אין שום עדות שאמר אי פעם באיזה ב"ד נתגייר, באותו זמן שבו היה עוד ניתן הדבר להתברר. בפרט, דנראה דכל הא דאמרו חכמים דמילתא דעבל"ג לא משקר זה נאמר רק כשאומרים זאת בב"ד, דאין אדם משטה בב"ד. משא"כ באומר הדברים בין אנשים סתם, אין כלל זה קיים כל ועיקר, שהרי גם במודה לחבירו, כל עוד שלא אמר אתם עדי יכול לומר משטה אני בך. א"כ מכש"כ כשאומר דברים בעלמא שאינם נוגעים

זרים כל כך. ומכיון שדבר זה ברור שלא אמר מאז בואו ארצה עד שהגיע זמן גירושין ברבנות תל-אביב שנתגייר בב"ד, כי "ימי מכירו ומי שואל עליו" (כלשון "י הנ"ל) אי"כ אין שום תוקף למה שיחזיק עצמו בדרכי ישראל, שזהו רק אם קרא היח תוינ על דבריו.

ים אלה, שאין כאן החזק ביהדות, כוחס יפה גם בנוגע לזמן שחיו בפולין ע"י דרו חוייק בעירה שלהם, דאפילו אם נהג באי אלו דברים ביהדות, כל עוד אין ה שאמר שנתגייר בב"ד של פלוני, בחזקת עכוייס הוא עומד (ולחשוש שמא נהג : כי ישראל בכל, אפילו לפמשייכ בדברי הרמב"ם דבכה"יג מהזיקים אותו כגר צדק, י ההוכחה שנתגייר ודאי כהלכה, בחשש גרידא לא נוציאנו מחזקת עכוייס, בפרט י דנים על הילדים, שמכוח חשש בעלמא אין לפוסלן

יף על כל הנייל, שגם אילו היתה לפנינו עדות ממשית שנתגייר כדת וכדין, אין | תו שהיתה לשם אישות גרידא, לחצ של משפחת האשה, אלא ספק גירות. וזה לשייכ הריטב"א (יבמות כ"ד: ד"ה הלכה) בטעמא

דמילתא דגירות לשם אישות ן גירות : 'יחזקה הוא דאגב אונסייהו גמרו וקבלו, ואעייג שמחמת אונס הוא, הוא אליבא דרבנן.'

זא או שייכא אם העיכוב מלהנשא לו אלא ע"י שיתגייר כדו"ד הוא מצד האשה, דרוצה בה הוה אונס - ואגב אונסיה גמר וקיבל. משאי"כ בניד"ד שמצד האשה שלא היה עיכוב, שהרי נישאת לו לפני כן בכנסיה הנוצרית לאחר שקיבלה הנצרות, וא"כ דאונס היה רק מצד אבי האשה או משפחתה, ובזה אין לנו אומדנא דאגב אונסיה גמר ומקנה, דאונס זה אינו אלא זמני ועומד להסתלק, מספיק לגביהם מה שיקבל על עצמו גירות למראית עין, ולא מצינו אומדנא אלא עיכוב הוא מצד האשה שרוצה להיות עמה תמיד, וכן מוכרת הוא בגללה לנהוג כיהודי וגם בחדרי חדרים, בזה הוא דשייך לומר אגב אונסיה גמר וקיבל.

כתב באחיעזר בכל עניני גירות דאישות דגם לרבנן "אם באמת לא נתגייר בלב שלם לייה" (ח"ג סי' כ"ו). וכפי הגראה מההתנהגות שלו כל הזמן, שלא היה גירות בלב שלם. צלא ספק גירות דחוששין להחמיר.

כל הנ"ל יש לברר עפ"י קב"ע מה שניתן לברר על יהדותו של מר בורקובסקי ולדון לפל ההלכותיים שנתבררו לעיל בע"ה.

והנלע"ד כתבתי

מחליטים, איפוא, להחזיר את הדיון לבית הדין האזורי על-מנת להשלים את הבירורים חות בדבר מעמדו האישי של אברהם בורקובסקי, ולפסוק בהתאם לבירורים, הנ"ל.

יום כ"א תמוז תשכ"ח